

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

ΚΓ' ΕΦΟΡΕΙΑ ΠΡΟΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΛΑΣΣΙΚΩΝ
ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

Δ Ι Α Ζ Ω Μ Α

ΜΕΓΑΛΟ ΘΕΑΤΡΟ ΓΟΡΤΥΝΑΣ

ΧΟΡΗΓΙΚΟΣ ΦΑΚΕΛΟΣ

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2010

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ο ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΓΟΡΤΥΝΑΣ	σελ.3
ΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΗΣ ΓΟΡΤΥΝΑΣ – ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΜΝΗΜΕΙΟΥ	σελ.4
ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ – ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ	σελ.6
ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΕΠΕΜΒΑΣΕΩΝ	σελ.7
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΧΡΟΝΟΔΙΑΓΡΑΜΜΑ	σελ.8
ΠΡΟΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ: ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ - ΥΛΙΚΑ	σελ.9

Ο ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΓΟΡΤΥΝΑΣ

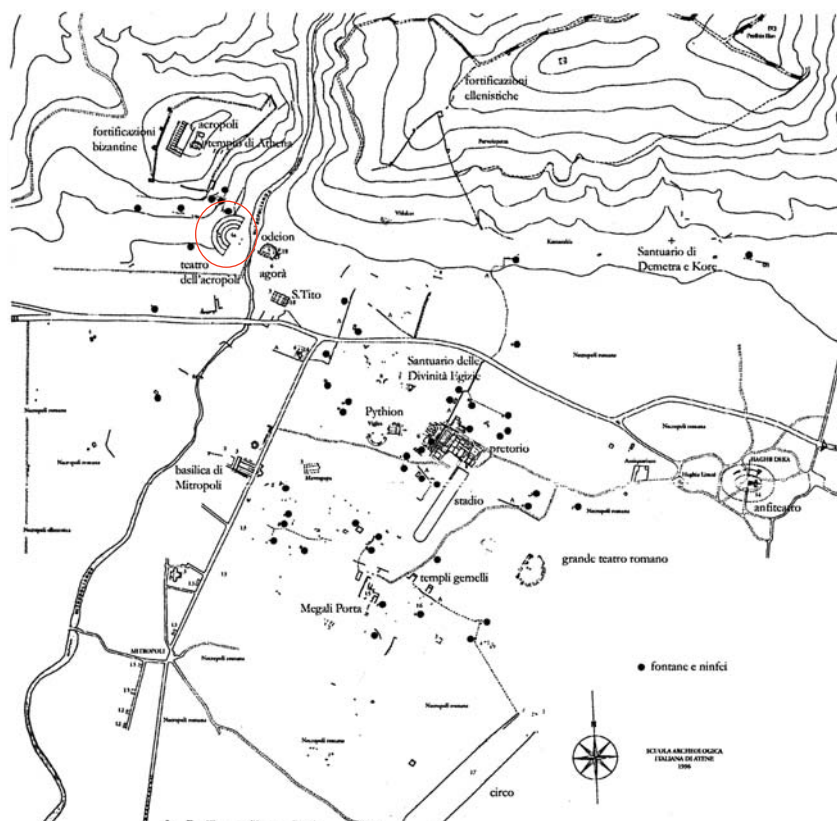

Η πεδιάδα της Μεσσαράς

Σε απόσταση 45 Km από το Ηράκλειο και λίγο έξω από το σημερινό χωριό των Αγίων Δέκα, στη μέση περίπου της εύφορης πεδιάδας της Μεσσαράς απλώνονται τα εντυπωσιακά ερείπια της μεγάλης και ένδοξης πόλης της Γόρτυνας. Η Γόρτυνα και η γύρω περιοχή της κατοικήθηκαν χωρίς διακοπή από τα νεολιθικά χρόνια (c. 6.000 π.Χ.) μέχρι σήμερα. Ήταν μια από τις πέντε ισχυρότερες πόλεις των ιστορικών χρόνων στη Μεγαλόνησο μαζί με την Κνωσό, τη Λύκτο, την Κυδωνία και την Ιεράπυτνα. Κατά τους ρωμαϊκούς και πρωτοβυζαντινούς χρόνους απετέλεσε τη σημαντικότερη, την πρωτεύουσα πόλη της Κρήτης (67π.Χ.-824 μ.Χ.) και όχι μόνο μιας και κατά τον 1ο και 2ο μ.Χ αιώνα ήταν

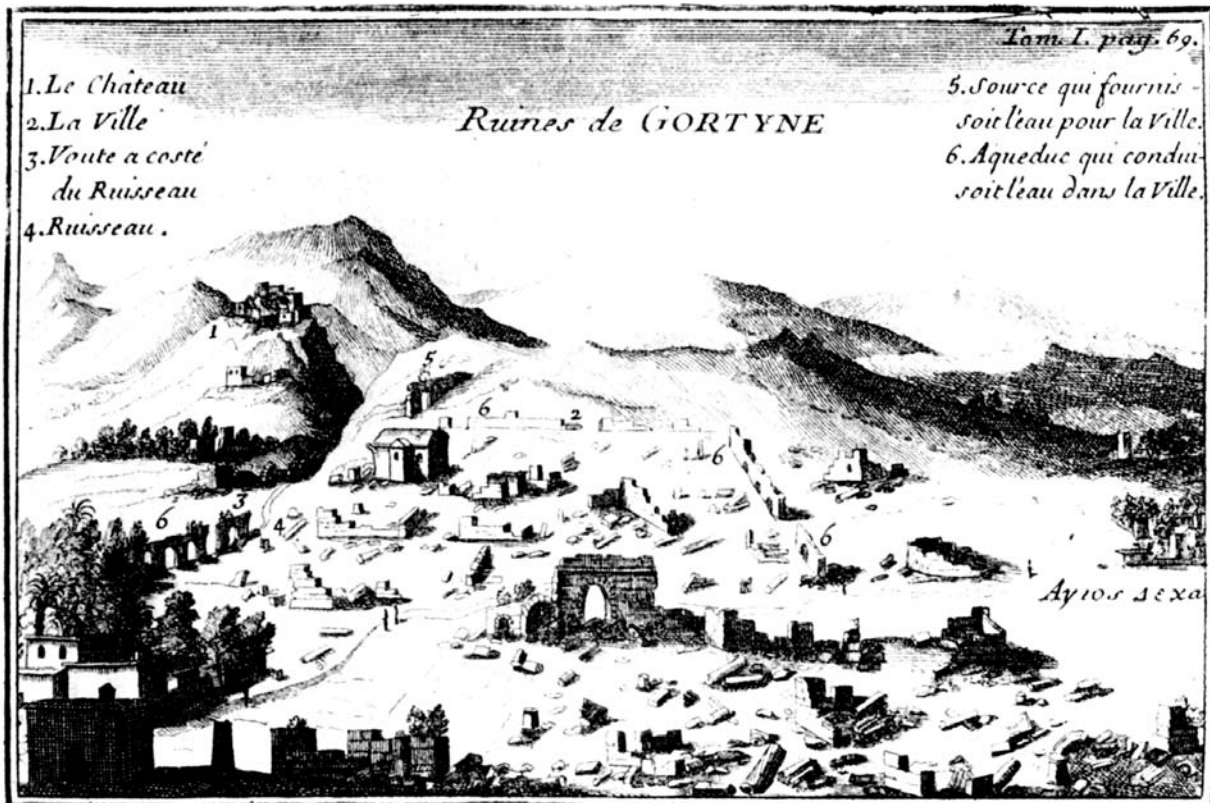
πρωτεύουσα της επαρχίας της Κρήτης και Κυρηναϊκής.

Η πόλη στα χρόνια της ακμής της είχε τρεις αγορές που αποτελούσαν το πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό κέντρο της. Είχε δύο υδραγωγεία, 42 κρήνες και 2 νυμφαία. Είχε πέντε τουλάχιστον χώρους θεάματος διαφόρων τύπων (το μεγάλο θέατρο στους πρόποδες του λόφου του Αγίου Ιωάννη δίπλα στο Ληθαίο ποταμό, το στεγασμένο ρωμαϊκό Ωδείο απέναντι, το μικρό θέατρο δίπλα στο ιερό του Πύθιου Απόλλωνα, το μεγάλο ρωμαϊκό θέατρο προς τα ΝΑ του προηγούμενου, το αμφιθέατρο στο ΝΔ άκρο του σύγχρονου χωριού των

Χάρτης μνημείων αρχαιολογικού χώρου Γόρτυνας

Αγίων Δέκα). Είχε επίσης στάδιο ελληνιστικών χρόνων, ιππόδρομο, τέσσερα συγκροτήματα λουτρών (θέρμες), πέντε ιερά και ναούς, ένα εκ των οποίων αφιερωμένο στις αιγυπτιακές θεότητες Ίσιδα και Σέραπη, εννέα χριστιανικά κτήρια.

Γόρτυνα (Pitton De Tournefort 1717)

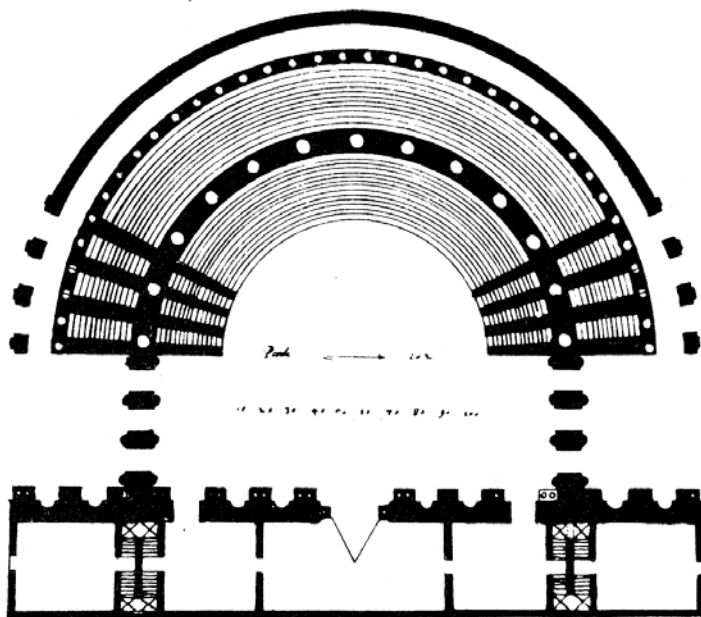
Οι ανασκαφές στην Γόρτυνα ξεκίνησαν το 1884 με την αποκάλυψη της Μεγάλης Επιγραφής από τον F. Halbherr και συνεχίζονται από την Ιταλική Σχολή μέχρι τις μέρες μας. Στη διάρκεια των πάνω από τα εκατό χρόνων ερευνών οι αρχαιολόγοι έφεραν στο φως πλήθος μνημείων της αρχαίας πόλης, η οποία κατά τη ρωμαϊκή περίοδο καταλάμβανε μαζί με τα νεκροταφεία έκταση περίπου 200 εκταρίων. Ήδη στις πρώτες δεκαετίες της έρευνας, ήρθαν στο φως μερικά από τα σημαντικότερα μνημεία της αρχαίας πόλης όπως το Ρωμαϊκό Ωδείο, ο ναός του Πυθίου Απόλλωνα, ο ναός των Αιγυπτιακών θεοτήτων.

ΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΗΣ ΓΟΡΤΥΝΑΣ – ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΜΝΗΜΕΙΟΥ

Το μεγάλο θέατρο της Γόρτυνας (αεροφωτογραφία)

Το μεγάλο θέατρο της Γόρτυνας είχε λαξευτεί στη ΝΑ πλαγιά του λόφου της Ακρόπολης στην απέναντι πλευρά του Ληθαίου ποταμού όπου βρισκόταν το Ωδείο και η Αγορά. Σύμφωνα με τον Belli δεν υπήρχε portico, γεγονός που μάλλον επιβεβαιώνεται, καθώς το θέατρο βρίσκεται πολύ κοντά στο Ληθαίο ποταμό.

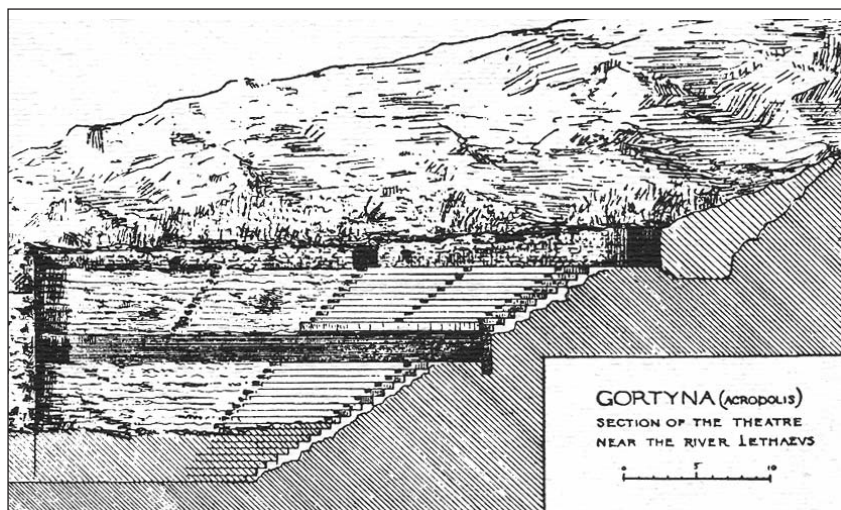

Μεγάλο θέατρο της Γόρτυνας (σχέδιο O. Belli)

Το κοίλο (cavea) του θεάτρου με περίμετρο 140μ., εσωτερική διάμετρο 40μ. περίπου και εξωτερική 88μ., είχε λαξευμένο κανάλι στην πίσω πλευρά του, το οποίο χρησίμευε και ως κανάλι απορροής των ομβρίων υδάτων κατά τη διάρκεια του χειμώνα, αλλά και για την πρόσβαση του κοινού στο ανώτερο διάζωμα μέσω πέντε ανοιγμάτων στον 2,2μ. πάχους εξωτερικό τοίχο. Τα δύο άκρα του κοίλου δεν ήταν λαξευμένα στο βράχο του λόφου αλλά στηρίζονταν από θολωτές κατασκευές οι οποίες είχαν τις συνήθεις τοξωτές εξωτερικές όψεις. Εντός του εξωτερικού τοίχου και πάνω από την

ανώτερη κερκίδα υπήρχε ambulatory με κιονοστοιχία πλάτους 2μ., και ένας πλατύτερος διάδρομος πλάτους (3,60μ.) χωρίζει το ανώτερο διάζωμα με το κατώτερο. Το κατώτερο διάζωμα ήταν μεγαλύτερο πιθανότατα με 18 σειρές καθισμάτων σε αντίθεση με τις 11 σειρές του ανώτερου διαζώματος. Σύμφωνα με τον Sanders το μεγαλύτερο μέρος της κατασκευής που περιγράφηκε παραπάνω σώζεται αν και σε κακή κατάσταση και καλυμμένη με βλάστηση. Όπου δεν είχε χρησιμοποιηθεί ο βράχος, το θέατρο είχε κατασκευαστεί με σύνθετο σκυρόδεμα (concrete) και πλίνθινες εξωτερικές όψεις, ενώ στη βάση τους μεγάλα τμήματα κίωνων έχουν χρησιμοποιηθεί για περισσότερη σταθερότητα.

Το κτήριο της σκηνής (stage building) ήταν μήκους 120μ., ενώ η πρόσοψη της σκηνής (scaenae frons) κάλυπτε μόλις τα 70μ. Γνωρίζουμε για αυτήν μόνο από τις περιγραφές του Οπορίο Βελί τον 15ο αι. και πιθανότατα καταστράφηκε κατά τον 19ο αι. Η πρόσοψη ήταν ενιαία και το μοτίβο συνέχιζε ομοιόμορφα και στις παρόδους: ορθογώνιες εξέδρες με καμπύλη κόγχη στην πίσω τους πλευρά. Κάθε εξέδρα χωριζόταν από ένα ζευγάρι κίονες πάνω σε βάσεις από τις γειτονικές εξέδρες. Υπήρχαν τρεις θύρες στο postscenium (χώρος πίσω από τη σκηνή), οι κεντρικές πλαισιώνονται από κίονες. Σύμφωνα με τον Belli η scaenae frons είχε πέντε σειρές κίωνων ύψους (πιθανόν των χαμηλότερων) 5,4μ. και διαμέτρου 0,53μ. (ο Sanders θεωρεί τον αριθμό των σειρών των κίωνων υπερβολικό) Ήταν από λευκό μάρμαρο και ιωνικού ρυθμού. Υπήρχε στην scaenae frons εντοιχισμένη επιγραφή στην Julia Augusta (αβέβαιο σε ποια από τις αυτοκρατορικές Ιουλίες αναφερόταν η

Προοπτικό μεγάλου θεάτρου Γόρτυνας

επιγραφή). Σύμφωνα πάντως με τον Belli, η επιγραφή βρισκόταν σε δεύτερη χρήση. Γλυπτό σύμπλεγμα του 1ου αι. π.Χ. με την αρπαγή της Ευρώπης, τώρα στο Βρετανικό Μουσείο, σημειώνεται από τον Spratt ότι βρισκόταν στο θέατρο, πιθανότατα όμως πάλι δεν θα ήταν η αρχική του θέση.

Ο χώρος σήμερα είναι επισκέψιμος μόνο κατόπιν συνεννοήσεως με την ΚΓ' ΕΠΚΑ.

ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ – ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ

Το μνημείο δεν έχει διερευνηθεί ποτέ συστηματικά ούτε έχουν γίνει εργασίες συντήρησης. Παρουσιάζει εικόνα εγκατάλειψης και ερήμωσης και σώζεται αποσπασματικά. Λόγω τόσο της γεωμορφολογίας (πλαγιά λόφου) όσο και των υλικών κατασκευής του, διαχρονικά έχει υποστεί μεγάλες φθορές και υπάρχει διάσπαρτος μεγάλος όγκος δομικού υλικού, πράγμα που εμποδίζει στο να έχει κανείς με την πρώτη ματιά σαφή εικόνα του τί σώζεται *in situ*. Η άγρια βλάστηση επίσης εμποδίζει στο να έχουμε εικόνα του μνημείου. Δεν υπάρχει διαμορφωμένη πρόσβαση ούτε πινακίδες σήμανσης, ή πινακίδες πληροφόρησης του μνημείου. Η πρόσβαση γίνεται μόνο από στενό αδιαμόρφωτο μονοπάτι, παράλληλο με το Ληθαίο ποταμό (απαιτεί πεζοπορία 200μ.).

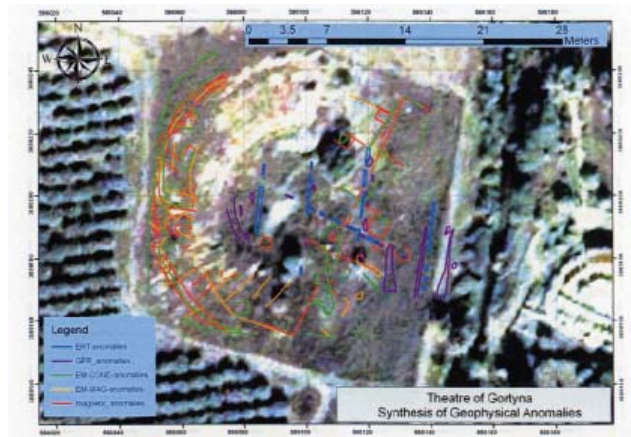

Ως χώρος στάθμευσης μπορεί να χρησιμοποιηθεί το οργανωμένο πάρκινγκ του επισκέψιμου αρχ/κού χώρου της Γόρτυνας που διαμορφώθηκε πρόσφατα με χρηματοδότηση από το Γ' ΚΠΣ της Περιφέρειας Κρήτης.

Το 2009 πραγματοποιήθηκε από το ΙΤΕ γεωφυσική έρευνα και χαρτογράφηση του αρχαίου θεάτρου ύστερα από μνημόνιο συνεργασίας της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Ηρακλείου και της ΚΓ΄ ΕΠΚΑ με χρηματοδότηση της πρώτης. Οι γεωφυσικές έρευνες πραγματοποιήθηκαν σε έκταση πάνω από 5000τμ. με τις μεθόδους του γεωραντάρ, μαγνητικών μετρήσεων, ηλεκτρομαγνητικών μετρήσεων και της ηλεκτρικής αντίστασης του εδάφους / ηλεκτρικής τομογραφίας.

Τα αποτελέσματα ήταν ενθαρρυντικά και θεωρείται ότι υπάρχει μια σχετικά καλή συσχέτιση ανάμεσα στα αποτελέσματα των μετρήσεων και της σχεδιαστικής αποτύπωσης του Ο. Belli (16ος αι.) ο οποίος μας διασώζει τη μόνη σχεδίαση του θεάτρου. Παράλληλα ο ίδιος μάς δίνει ενδιαφέρουσες πληροφορίες σε σχετική επιστολή του σε εποχή που το θέατρο βρισκόταν ακόμη σε καλή κατάσταση. Δεν έχει γίνει σε νεώτερους χώρους λεπτομερής αποτύπωση του μνημείου ώστε να έχουμε ακριβές υπό κλίμακα αρχιτεκτονικό σχέδιο αυτού.

ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΕΠΕΜΒΑΣΕΩΝ

Η επέμβαση στο μνημείο είναι επιτακτικά αναγκαία διότι:

- 1) Το μνημείο δεν είναι ανασκαμμένο, δεν υπάρχει λεπτομερής αποτύπωση.
- 2) Το μνημείο λόγω της κατωφέρειας και των υλικών δόμησης υφίστανται φθορές που εγκυμονούν κινδύνους παντελούς αφάνισης του μνημείου εάν δεν γίνουν στερεωτικές εργασίες.

- 3) Το διάσπαρτο δομικό υλικό δημιουργεί σύγχυση στον επισκέπτη.
- 4) Δεν υπάρχει διαμορφωμένη πρόσβαση ή πινακίδες σήμανσης – πληροφόρησης.
- 5) Η φυσική βλάστηση καλύπτει μέρος του μνημείου και προξενεί φθορά
- 6) Η υφιστάμενη περίφραξη δεν είναι επαρκής καθώς τμήμα του θεάτρου εκτείνεται εκτός αυτής.
- 7) Θα υπάρξει δυνατότητα σύνδεσης – ενοποίησης με τον υφιστάμενο επισκέψιμο αρχ/κό χώρο, κατασκευάζοντας συνδετήρια γέφυρα πάνω από το Ληθαίο ποταμό.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΧΡΟΝΟΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

Οι ανάγκες του έργου αποκάλυψης και αποκατάστασης του Μεγάλου Θεάτρου της Γόρτυνας, είναι πολύπλοκες και πολύπλευρες. Ο προγραμματισμός για τις επεμβάσεις στο μνημείο περιλαμβάνει δύο φάσεις (την α΄ φάση των άμεσων επεμβάσεων και τη β΄ φάση των μακροπρόθεσμων επεμβάσεων).

Α΄ Άμεσες επεμβάσεις στο μνημείο

Προτείνονται οι ακόλουθες:

- 1) Καθαρισμός μνημείου από τη βλάστηση
- 2) Απομάκρυνση του πεσμένου δομικού υλικού
- 3) Μικρές διερευνητικές τομές σε επιλεγμένα σημεία του μνημείου οι οποίες θα βοηθήσουν στο να αποκτήσουμε πληρέστερη εικόνα για το τί σώζεται από το μνημείο και σε τί έκταση (συσχετισμός και με επιφανειακή).
- 4) Αρχική αποτύπωση του περιγράμματος του μνημείου
- 5) Λήψη μέτρων προσωρινής προστασίας του αποκαλυφθέντος περιγράμματος του μνημείου.
- 6) Κατασκευή νέας περίφραξης (η υφιστάμενη χρειάζεται αντικατάσταση κι επίσης τμήμα του μνημείου υπολογίζεται ότι εκτείνεται εκτός αυτής). Το μήκος της υπολογίζεται στα 600μ.

Οι απαιτούμενες άμεσες επεμβάσεις όπως αυτές περιγράφονται κατ' εκτίμηση θα απαιτήσουν ένα χρονικό διάστημα 24 μηνών.

Β΄ Μακροπρόθεσμες επεμβάσεις

- 1) Πλήρης ανασκαφική διερεύνηση του μνημείου
- 2) Λεπτομερής αποτύπωση του μνημείου
- 3) Εκπόνηση μελέτης παθολογίας και συντήρησης - αποκατάστασης του μνημείου.
- 4) Σύνταξη μελέτης πρόσβασης, διαμόρφωσης περιβάλλοντος χώρου και ανάδειξης του μνημείου (πινακίδες σήμανσης πληροφόρησης, ηλεκτρομηχανολογική μελέτη).

Οι μακροπρόθεσμες επεμβάσεις όπως αυτές περιγράφονται παραπάνω θα απαιτήσουν κατ' εκτίμηση ένα χρονικό διάστημα πέντε ετών.

ΠΡΟΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ: ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ - ΥΛΙΚΑ

Ο προϋπολογισμός κόστους του έργου τόσο στην α' όσο και στη β' φάση, περιλαμβάνει μισθοδοσία επιστημονικού – εργοτεχνικού προσωπικού καθώς και την αγορά υλικοτεχνικής υποδομής.

Α' φάση άμεσων παρεμβάσεων:

- Κόστος μισθοδοσίας προσωπικού (1 αρχαιολόγος, 6 εργοτεχνίτες, 1 σχεδιαστής, 2 συντηρητές). **340.000 ₺**
 - Υλικοτεχνική υποδομή (εργαλεία, υλικά συντήρησης, υλικά κάλυψης προστασίας, προϊόντα αποψίλωσης, κλπ) **40.000 ₺**
 - Έξοδα μεταφοράς προϊόντων καθαρισμού αποψίλωσης: **3.000 ₺**
 - Υλικά περίφραξης **9.000 ₺**
- ΣΥΝΟΛΟ: 392.000 ₺**

Β' φάση μακροπρόθεσμων παρεμβάσεων:

- Κόστος μισθοδοσίας προσωπικού (1 αρχαιολόγος, 6 εργοτεχνίτες, 1 μηχανικός για δύο έτη, 1 σχεδιαστής). **820.000 ₺**
 - Υλικοτεχνική υποδομή (εργαλεία, αδρανή υλικά, υλικά συντήρησης, ικριώματα εργασίας, υλικά κάλυψης προστασίας, κλπ) **250.000 ₺**
 - Πινακίδες σήμανσης – πληροφόρησης (επισμαλτωμένες πλάκες ηφαιστειακής πέτρας) **6.000 ₺**
 - Μεταφορά υλικών **5.000 ₺**
- ΣΥΝΟΛΟ: 1.081.000 ₺**

Ο συνολικός προϋπολογισμός ανέρχεται κατά προσέγγιση σε σημερινές τιμές στο ποσόν των **1.473. 000 ₺**. Ο ακριβής προϋπολογισμός κόστους του έργου έχει δυσκολίες λόγω του ότι δεν έχουμε σαφή εικόνα της έκτασης και της κατάστασης του μνημείου λόγω της έλλειψης αρχαιολογικής διερεύνησής του μέχρι σήμερα.